

Priistranost gledanja unatrag: Utjecaj generiranja alternativa na procjenu vjerojatnosti silovanja

---

Bubrić, Ana

Undergraduate thesis / Završni rad

2019

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zadar / Sveučilište u Zadru**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:162:586835>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-11-27**

Sveučilište u Zadru
Universitas Studiorum
Jadertina | 1396 | 2002 |

Repository / Repozitorij:

[University of Zadar Institutional Repository](#)

zir.nsk.hr

DIGITALNI AKADEMSKI ARHIVI I REPOZITORIJI

Sveučilište u Zadru

Odjel za psihologiju

Sveučilišni jednopredmetni preddiplomski studij psihologije

Ana Bubrić

**Priistranost gledanja unatrag: Utjecaj generiranja
alternativa na procjenu vjerojatnosti silovanja**

Završni rad

Zadar, 2019.

Sveučilište u Zadru

Odjel za psihologiju

Sveučilišni jednopredmetni preddiplomski studij psihologije

Pristranost gledanja unatrag: Utjecaj generiranja alternativa na
procjenu vjerojatnosti silovanja

Završni rad

Student/ica:

Ana Bubrić

Mentor/ica:

Izv.prof.dr.sc. Ana Slišković

Zadar, 2019.

Izjava o akademskoj čestitosti

Ja, **Ana Bubrić**, ovime izjavljujem da je moj **završni** rad pod naslovom **Pristranost gledanja unatrag: Utjecaj generiranja alternativa na procjenu vjerojatnosti silovanja** rezultat mojega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na izvore i radove navedene u bilješkama i popisu literature. Ni jedan dio mojega rada nije napisan na nedopušten način, odnosno nije prepisan iz necitiranih radova i ne krši bilo čija autorska prava.

Izjavljujem da ni jedan dio ovoga rada nije iskorišten u kojem drugom radu pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj, obrazovnoj ili inoj ustanovi.

Sadržaj mojega rada u potpunosti odgovara sadržaju obranjenoga i nakon obrane uređenoga rada.

Zadar, 11. rujna 2019.

SADRŽAJ

SAŽETAK	1
SUMMARY	2
1. UVOD.....	3
1.1. Pristranost gledanja unatrag.....	3
1.1.1. Počeci istraživanja.....	3
1.1.2. Kognitivna i motivacijska objašnjenja.....	4
1.1.3. Uloga metakognitivnih iskustava.....	6
1.1.4. Novi koncepti.....	7
1.1.5. Individualne razlike	9
1.1.6. Posljedice pristranosti	10
1.1.7. Mehanizmi umanjivanja pristranosti	11
1.2. Pristranost gledanja unatrag u kontekstu istraživanja stavova o silovanju.....	12
1.2.1. Istraživanja stavova o silovanju, karakteristikama počinitelja i žrtvama silovanja.....	12
1.2.2. Polazište istraživanja	15
2. CILJEVI ISTRAŽIVANJA, PROBLEMI I HIPOTEZE.....	16
3. METODA.....	17
3.1. Sudionici	17
3.2. Mjerni instrumenti	17
3.3. Postupak.....	18
4. REZULTATI	19
5. RASPRAVA	24
6. ZAKLJUČAK	29
7. LITERATURA	30
8. PRILOZI	33

Pristranost gledanja unatrag: Utjecaj generiranja alternativa na procjenu vjerojatnosti silovanja

SAŽETAK

Jednom kada saznaju ishod nekog događaja, ljudi imaju tendenciju promijeniti svoju percepciju neizbježnosti takvog ishoda u smjeru veće uvjerenosti u njegovu vjerojatnost, u odnosu na procjene koje bi dali da im ishod nije poznat. Drugim riječima, lakše je uvidjeti kauzalne veze i zanemariti informacije koje se ne čine relevantnima kada ih sagledavamo u svjetlu poznatog ishoda. Ovaj fenomen je poznat kao pristranost gledanja unatrag (eng. *hindsight bias*), a koriste se i drugi nazivi kao što je efekt "znao sam čitavo vrijeme". Iako se smatralo kako je pristranost gledanja unatrag moguće umanjiti generiranjem brojnih alternativnih ishoda, novija su istraživanja istaknula važnost težine zadatka te moguću kontraproduktivnost ove strategije ukoliko se zadatak smišljanja drugačijih završetaka nekog događaja percipira preteškim. Osnovni cilj ovog istraživanja bio je ispitati može li se navedeni efekt težine zadatka replicirati u kontekstu priče koja uključuje tematiku silovanja, odnosno ima li težina zadatka utjecaj na procjenu vjerojatnosti alternativnih ishoda u ovom specifičnom, društveno osjetljivom kontekstu. U istraživanju su sudjelovale 163 studentice različitih studijskih razina Sveučilišta u Zadru, većinom s društvenih i humanističkih studijskih usmjerenja. Sudionice su bile podijeljene u četiri eksperimentalne i jednu kontrolnu skupinu te su čitale istu priču s različitim završecima. Konstrukt težine zadatka operacionaliziran kao broj alternativnih ishoda koje su sudionice morale generirati (2 vs 10). Rezultati nisu pokazali postojanje utjecaja težine zadatka na procjenu vjerojatnosti alternativnih ishoda. Dodatno se ovim istraživanjem željela ispitati povezanost stavova o žrtvama silovanja i procjena vjerojatnosti ishoda priče, a rezultati ukazuju na to da ova dva konstrukta nisu značajno povezana.

Ključne riječi: pristranost gledanja unatrag, težina zadatka, kontraproduktivnost, stavovi prema žrtvama silovanja

Hindsight bias: The effects of generating alternative outcomes on probability assessment of rape

SUMMARY

Once the outcome of an event becomes known to them, people have a tendency to shift the perceived inevitability of that outcome towards becoming more convinced of its higher probability, compared to the probability assessments they would have given had they not been familiar with the outcome. In other words, it becomes easier to notice the event causality and to disregard information which doesn't seem relevant when one observes them in the light of a known outcome. This phenomenon is recognized as hindsight bias, but other popular terms are also used, such as the "knew it all along" effect. For some time, it had been considered that hindsight bias could be decreased by generating a number of alternative outcomes, but newer research indicated that task difficulty has great importance in the matter and revealed the possibility or that strategy to backfire. The main objective of this study was to examine if the above-mentioned task difficulty effect could be replicated in a context which involved a rape of a young woman. The goal was to find out whether the difficulty of a task has any effect on probability assessments of alternative outcomes in this specific, socially sensitive context. This study involved 163 female student participants from different study levels at the University of Zadar, mostly from humanities and social sciences university programs. Participants were divided into four experimental and one control group and were all asked to read the same story, but with different outcomes. Task difficulty was operationalized as a number of alternative outcomes the participants were asked to generate (2 vs 10). The results didn't show the presence of any task difficulty effects on probability assessments of alternative outcomes. Additionally, the aim of this research was to also investigate the correlation between attitudes toward rape victims and probability assessments of event outcomes, where the results indicated no significant correlation.

Key words: hindsight bias, task difficulty, backfire effect, attitudes toward rape victims

1. UVOD

1.1. Pristranost gledanja unatrag

1.1.1. Počeci istraživanja

Tretiran kao nebitan podatak i marginalan dio studije te tada ostavljen neobjašnjen, fenomen pristranosti gledanja unatrag doživio je prvu empirijsku demonstraciju još prije 70 godina u studiji koju je proveo Forer (1949; Hoffrage i Pohl, 2003). Na početku svoje duge karijere, tijekom 70-ih godina prošlog stoljeća, američki akademik Baruch Fischhoff se počeo baviti konstruktom koji je danas u psihologiji poznat pod engleskim nazivom *hindsight bias*. Prve studije koje su istraživale ovaj pojam proizašle su, kako sam Fischhoff (2007) tvrdi, iz dvije struje. Jedna od njih je bila dijelom ranog istraživačkog programa o heuristikama i pristranostima kojeg su vodili Amos Tversky i Daniel Kahneman. Kako je paradigma uznapredovala, mladi istraživači su si za izazov postavili pronalazak što više heuristika koje će elaborirati. No, Fischhoff svoj motiv za istraživanjem smješta pod svjetlo političkih i društvenih problema i spore promjene koju je primijetio u istima. Plan mu je bio ovu pojavu objasniti sustavno prikupljenim dokazima pri čemu je shvatio da dokazi upućuju na postojanje jedne nove, neistražene vrste pristranosti (za koju se činilo da proizlazi iz heuristike davanja smisla) – pristranosti gledanja unatrag (Fischhoff, 2007). Njegova istraživanja su pokrenula istraživačku lavinu te su već 1990. godine Hawking i Hastie saželi dotadašnja istraživanja, a 1991. godine Christensen-Szalanski i Willham su objavili prvu meta analizu studija o pristranosti gledanja unatrag koja je uključivala čak 122 istraživanja.

Pristranost gledanja unatrag (eng. *hindsight bias*) ili popularno nazvan efekt "znao sam čitavo vrijeme" (Wood, 1978; Guilbault, Bryant, Brockway i Posavac, 2004) se definira kao tendencija ljudi da mijenjaju svoju percepciju neizbježnosti događaja jednom kada saznaju njegov ishod (Christensen-Szalanski i Willham, 1991). Drugim riječima, osobe koje znaju ishod određenog događaja tvrde kako bi procijenili taj ishod vjerojatnijim nego što ga to zaista procjenjuju prije saznanja o ishodu (Hawkins i Hastie, 1990). Hawking i Hastie (1990) predložili su četiri procesa koja su u podlozi prosuđivanja unatrag, koji se međusobno razlikuju prema kognitivnim i motivacijskim mehanizmima pri procjenjivanju vjerojatnosti događaja koji se već odvio. Prvi proces je prisjećanje prošlog uvjerenja te uključuje sudionika koji pretražuje svoje dugotrajno pamćenje kako bi pronašao prvotno uvjerenje o postavljenom pitanju te uz pomoć te informacije daje odgovor na pitanje. U drugoj strategiji, sudionici se drže uvjerenja pod utjecajem znanja o ishodu i prilagođavaju svoj odgovor prema onom što bi odgovorili da ne znaju ishod. Treći proces u podlozi pristranosti može biti ponovno prosuđivanje ishoda kako bi

se rekonstruirala prosudba koja bi bila dana prije saznanja o ishodu. Posljednji predloženi proces se javlja kada su sudionici motivirani predstaviti se u dobrom svjetlu.

1.1.2. Kognitivna i motivacijska objašnjenja

Prvih 30-ak godina istraživanja pristranosti gledanja unatrag bila su fokusirana na dvije vrste objašnjenja ovog efekta. Prvo se temelji na procesiranju informacija i njihovoj pohrani te kognitivnim determinantama efekta. Prema ovom stajalištu, pristranost gledanja unatrag u svojoj pozadini ima mehanizme kao što su neposredna asimilacija, pogreške pamćenja, pristrana rekonstrukcija, selektivna dostupnost i tzv. "usidravanje" (također kognitivna pristranost poznata i kao sidreni učinak, a odnosi se na pretjeranu ovisnost o prvim primljenim informacijama pri donošenju neke odluke). S druge strane, nešto recentnija objašnjenja, koja se radije koriste kao komplementarna kognitivnim inputima ovom fenomenu, a ne njemu oprečna, temelje se na motivaciji i individualnim razlikama (Musch i Wagner, 2007).

Hawkins i Hastie (1990) navode da se u studijama koje su pregledali javlja svojevrsna hibridizacija kognitivnih i motivacijskih faktora. Kognitivna objašnjenja uključuju eksplicitne ili implicitne pretpostavke o sudionikovim ciljevima procesiranja. Autori navode da je u slučajevima dosjećanja prošlih uvjerenja, učvršćivanja i prilagodbe, pretraživanja i evaluacije dokaza te slučajevima modifikacije mentalnog modela, uključen minimalno jedan od tri moguća cilja. Radi se o sljedećim ciljevima: 1) *kognitivna ekonomičnost*, pri kojoj sudionici teže ka minimaliziranju opterećenja pamćenja, prosuđivanja ili sustava integracije informacija, 2) *uvjerenje o konzistenciji* – sudionici teže maksimizirati konzistentnost između pojedinačnih uvjerenja unutar općeg sustava vjerovanja i 3) *vanjska korespondencija* – sudionici teže održavati uvjerenja koja što točnije oslikavaju stanje vanjskog svijeta.

S druge strane, u slučajevima koji se mogu kategorizirati kao motivacijski, samoprezentirajući i utemeljeni na potrebi za predvidljivosti, individualne razlike i poticaji za preciznošću uključuju pretpostavke o kognitivnim procesima. Kako bi zadovoljili potrebe ili maksimizirali dobit povezanu s odgovorom, sudionik mora donijeti odluku o tome koje uvjerenje će usvojiti i kako će se ponašati kako bi zadovoljio potrebu. Takve odluke, pretpostavlja se, zahtijevaju kognitivno procesiranje (Hawkins i Hastie, 1990).

Christensen-Szalanski i Willham (1991) utvrdili su kako je manje vjerojatno retrospektivno smanjivanje procjena vjerojatnosti ishoda u slučaju kada se nešto nije dogodilo, nego što je retrospektivno povećanje procjena vjerojatnosti kada se određeni ishod dogodio. Ova asimetrija u pristranosti je konzistentna s kognitivnim razlikama u lakoći kojom se konfirmatorne i

odbacujuće informacije pohranjuju, ali nije konzistentna s motivacijskim objašnjenjima. Pod pretpostavkom da su motivi prezentiranja sebe kao nekog tko je "znao da će se to dogoditi", odnosno nekog tko je "znao da se to neće dogoditi" simetrični, ta bi se simetrija trebala reflektirati u veličini efekta pristranosti gledanja unatrag. Objašnjenje ove asimetrije rezultata, prema Fischhoffu (1977) i Woodu (1978), možda leži u kognitivnim teškoćama koje ljudi imaju pri procesiranju negativnih informacija, pa stoga nemogućnost dešifriranja vjerojatnosti događaja koji se nije dogodio umanjuje efekt pristranosti gledanja unatrag. Autori Christensen-Szalanski i Willham (1991) zaključuju kako ovakva asimetričnost rezultata indicira veću utemeljenost pristranosti gledanja unatrag na kognitivnim, nego na motivacijskim faktorima.

Fischhoff (1995) je već u svojim istraživanjima pretpostavio kako su kognitivni faktori dominantni u objašnjenju pristranosti gledanja unatrag, no kao što vidimo istraživanja su u tom području bila ekstenzivna i dolazila su do različitih zaključaka. Kako navode Schwarz i Stahlberg (2003), ljudske potrebe i motivi utječu na procese prosuđivanja i odlučivanja te je pretpostavka da distorzije, poput pristranosti gledanja unatrag, mogu biti pod utjecajem motivacije. Tako su se Campbell i Tesser (1983) bavili potrebom za kontrolom i samoprezentiranjem, Verplanken i Pieters (1988) potrebom za kognicijom, a Stahlberg i Schwarz (1999) su istraživali konstrukt zaštite ili povećanja samopoštovanja. Novija istraživanja (Renner, 2003) pak, nastavljaju raspravu o kognitivnim i motivacijskim objašnjenjima pristranosti gledanja unatrag, ne prihvaćajući Christenseno-Szalanskijev i Willhamov (1991) zaključak o većoj važnosti kognitivnih faktora.

Meta-analiza koju su proveli Guilbault, Bryant, Brockway i Posavac (2004) iznjedrila je zanimljive rezultate koji nude novo viđenje kognitivnih i motivacijskih objašnjenja pristranosti gledanja unatrag. One studije koje su uključivale događaje s neutralnim ishodima su utvrdile veći efekt pristranosti gledanja unatrag, nego studije koje su koristile pozitivne ili negativne ishode. Autori pretpostavljaju kako su pozitivni i negativni događaji bili salijentniji sudionicima zbog mogućeg emocionalnog ili afektivnog naboja te su se upustili u dublje kognitivno procesiranje tih događaja. Ovo objašnjenje se poklapa s prvom strategijom koju su naveli Hawkins i Hastie (1990) – prisjećanje prošlih uvjerenja, koja podrazumijeva da se ulaganjem više truda u dosjećanje svojih prvotnih procjena umanjuje efekt pristranosti. Također, ova je interpretacija efekta pristranosti ovisnog o afektivnom naboju događaja konzistentna s kognitivnim objašnjenjima pristranosti gledanja unatrag.

Međutim, autori su utvrdili i učinkovitost eksperimentalnih manipulacija kojima je cilj bio povećati pristranost gledanja unatrag, dok se manipulacije osmišljene za umanjivanje efekta

pristranosti unatrag nisu pokazale učinkovitima. Ono što je važno u ovoj interpretaciji jest činjenica da su studije s nacrtima koji su trebali smanjiti pristranost uglavnom koristile iznenađujući ishod. Budući da su ljudi motivirani održati uvjerenje o predvidljivom i uređenom svijetu (Walster, 1967; prema Guilbaut, Bryant, Brockway i Posavac, 2004), njihova reakcija na nenadani završetak reflektira se kroz uvećanje procjena prvotnih vjerojatnosti ishoda događaja. No, Sanna i Schwarz (2006) navode kako samo nizak i umjeren stupanj iznenađenja izazivaju efekt pristranosti, dok visok stupanj iznenađenja umanjuje pristranost zbog činjenice da su ljudi svjesni neočekivanosti takvog ishoda što onda smanjuje njihovo uvjerenje o neizbježnosti. Ovakvi rezultati svakako navode na zaključak o postojanju temeljnih motivacijskih procesa pristranosti gledanja unatrag.

1.1.3. Uloga metakognitivnih iskustava

U skladu s teorijama prosuđivanja i odlučivanja, slučajevi pristranosti gledanja unatrag se obično fokusiraju na deklarativnim informacijama, odnosno na onome o čemu ljudi razmišljaju (Sanna i Schwarz, 2007). Ove teorije počivaju na pretpostavci da se pristranost gledanja unatrag javlja pri razmišljanju o poznatim ishodima, a smanjuje se razmišljanjem o alternativama poznatom ishodu (Christensen-Szalanski i Willham, 1991; Guilbault, Bryant, Brockway i Posavac, 2004; Hawkins i Hastie, 1990; Hoffrage i Pohl, 2003). Sanna i Schwarz (2007) navode kako fokus na sadržaj mišljenja odvraća od jedne bitne činjenice – ljudsko rezoniranje je pod utjecajem različitih subjektivnih iskustava, uključujući emocije i metakognitivna iskustva kao što su lakoća dosjećanja informacija i generiranja misli o događaju te fluentnost procesiranja informacija. Metakognicija se definira kao mišljenje o vlastitom mišljenju (Flavell, 1979), a metakognitivna iskustva utječu na različite vrste prosudbi (Sanna i Schwarz, 2006). Budući da ova subjektivna iskustva mogu čak obrnuti implikacije sadržaja misli, prosudbe bi trebalo sagledati pod zajedničkim svjetlom deklarativnih i iskustvenih informacija (Sanna i Schwarz, 2007).

Nadalje, Sanna i Schwarz (2007) navode kako znanje o ishodu događaja može potaknuti subjektivna iskustva koja su informativna o prijašnjoj razini znanja. Osjećaj iznenađenja ili poznatosti su subjektivna iskustva koja se mogu povezati s fluentnosti generiranja poznatih ili alternativnih ishoda. Kada se ishodi čine poznatima, odnosno potiču nisku ili srednju razinu iznenađenja, tada se pristranost gledanja unatrag vjerojatnije javlja, i obrnuto – manja je vjerojatnost javljanja pristranosti kada je ishod događaja nepoznat i visoko iznenađujući.

Metakognitivna iskustva su očito važan, ali većinom zanemaren pojam u starijim istraživanjima pristranosti gledanja unatrag. Suprotno dotadašnjoj paradigmi, istraživanja su pokazala da

generiranje više misli koje su sukladne poznatom ishodu smanjuje pristranost gledanja unatrag, dok generiranje više misli koje su sukladne alternativnim ishodima povećava pristranost (Sanna, Schwarz i Stocker, 2002; prema Sanna i Schwarz, 2007). Dakle, iako su dotadašnje teorije bile temeljene na činjenici da razmišljanje o poznatim ishodima potiče pristranost gledanja unatrag, a razmišljanje o alternativnim ishodima je umanjuje, pokazalo se kako to vrijedi samo ukoliko su misli prizvane s lakoćom. Kada postane teško generirati misli, ljudi alternativne ishode proglašavaju manje vjerojatnim. Ovi nalazi podupiru tezu o iskustvenoj perspektivi i proturječe fokusu na sadržaj misli. Sanna i Schwarz (2007) naglašavaju kako njihov model predviđa utjecaj metakognitivnih iskustava na pristranost gledanja unatrag, ali samo u situacijama u kojima se to iskustvo smatra informativnim za danu prosudbu.

1.1.4. Novi koncepti

Novija istraživanja postuliraju kako postoje tri vrste pristranosti gledanja unatrag: distorzija pamćenja, neizbježnost i predvidljivost (Blank, Nestler, von Collani i Fischer, 2008; Kelman, Fallas i Folger, 1998, Nestler, Blank i Egloff, 2010; prema Roese i Vohs, 2012). Roese i Vohs (2012) postavljaju koncept u kojem su tri navedene podvrste pristranosti zapravo hijerarhijski organizirane, gdje najniža razina uključuje osnovne procese pamćenja, dok više razine uključuju široka samoinferencijalna vjerovanja. Autori definiraju tri razine pristranosti na sljedeći način:

- 1) Razina distorzije pamćenja se temelji na pogrešnom dosjećanju prvotnih procjena te se kao stupanj distorzije uzima razlika između trenutne i prošle procjene.
- 2) Razina neizbježnosti uključuje vjerovanja o predeterminiranosti događaja čime upravljaju viši procesi traženja smisla.
- 3) Razina predvidljivosti je subjektivna te se vezuje za vjerovanja o vlastitim sposobnostima i znanju, uključujući vjerovanje da smo mi osobno mogli predvidjeti događaj čiji ishod sada znamo.

Roese i Vohs (2012) također govore o inputima pristranosti gledanja unatrag pri čemu navode kako osnovni kognitivni inputi, kao što je dosjećanje i ažuriranje znanja, pridonose većinom distorziji pamćenja, dok složeniji kognitivni inputi, kao što je traženje smisla, pridonose uglavnom neizbježnosti. Motivacijski i metakognitivni inputi pridonose primarno predvidljivosti. Iako Nestler i suradnici (2010; prema Roese i Vohs, 2012) nude eksperimentalne dokaze odvojivosti ovih razina pristranosti, ipak ih nije moguće u potpunosti disocirati budući da imaju hijerarhijsku strukturu u kojoj više razine mogu utjecati na niže.

Tri vrste inputa, prema Roeseu i Vohsu (2012) imaju različite utjecaje na tri razine pristranosti gledanja unatrag. Kognitivni, metakognitivni i motivacijski inputi te njihovi osnovni oblici bit će ukratko opisani jer daju obuhvatan uvid u trenutna empirijska saznanja o pristranosti gledanja unatrag.

Kognitivni inputi su temeljeni na operacijama pamćenja, s pretpostavkom da su barem tri procesa pamćenja povezana s pristranosti gledanja unatrag (dosjećanje, ažuriranje znanja i traženje smisla). Roese i Vohs (2012) navode da su pogreške dosjećanja prvi korak ka pristranosti, no tvrde kako ažuriranje znanja, odnosno integracija novih informacija u postojeću strukturu pamćenja, ipak igra veću ulogu. Osnovna pretpostavka jest da se u ovom procesu selektivno aktiviraju dijelovi pamćenja, čineći prošle događaje jasnijima i razumljivijima (primjerice Blank i Nestler, 2007; Hoffrage, Hertwig i Gigerenzer, 2000; prema Roese i Vohs, 2012). Istraživači navode kako automatski i asocijativan proces poput ažuriranja znanja ima izravnu poveznicu s prvom razinom pristranosti gledanja unatrag – razinom distorzije pamćenja. Nadalje, nešto kompleksniji i opsežniji proces, proces traženja smisla, vezuje se više za razinu neizbježnosti kod pristranosti gledanja unatrag. Ovaj se proces temelji na kauzalnim objašnjenjima s ciljem davanja smisla posljedicama ishoda događaja (Roese i Morris, 1999; prema Roese i Vohs (2012). Traženje smisla uvećava efekt pristranosti gledanja unatrag kroz mehanizam pojednostavlivanja kauzalnih veza, budući da ljudi imaju tendenciju zanemariti brojnost mogućih uzroka i njihovih posljedica kada razmišljaju o prošlim događajima (Dawes, 1993).

Metakognitivni inputi: Ova vrsta inputa se temelji na subjektivnim procjenama te iz tog razloga ima najveći utjecaj na najsubjektivniju razinu pristranosti gledanja unatrag – razinu predvidljivosti (Roese i Vohs, 2012). Najprominentnije metakognitivno iskustvo u istraživanjima pristranosti gledanja unatrag jest zasigurno lakoća prosuđivanja, odnosno fluentnost prosuđivanja. Što je teže objasniti poznati ishod, to je predvidljivost manja, budući da ljudi pogrešno atribuiraju subjektivnu lakoću ili težinu razmišljanja samoj prosudbi (Sanna i Schwarz, 2003; Sanna, Schwarz i Stocker, 2002).

Motivacijski inputi: Razina predvidljivosti kod pristranosti gledanja unatrag se također veže uz želje i potrebe, preciznije potrebu za završetkom i samopoštovanje. Kao što će biti riječ u sljedećem potpoglavlju, individualne razlike nisu zanemarivi faktori u većini, pa tako ni ovom psihologijskom fenomenu, a potreba za završetkom i samopoštovanje se mogu smatrati stabilnim individualnim razlikama, ali i trenutnim aktivacijama motivacijskih stanja. Kako je već spomenuto u dijelu o utjecaju razine iznenađenja ishoda događaja, ljudi imaju potrebu

održati uvjerenje o predvidljivom i uređenom svijetu (Walster, 1967; prema Guilbaut, Bryant, Brockway i Posavac, 2004), što pokušavaju učiniti kroz različite ideologije i svjetonazore koji im omogućavaju da umanje strah od nepoznatog i nasumičnog. Pristranost gledanja unatrag se u ovu priču uklapa kao nešto što ljudima daje priliku za kontrolom reda i predvidljivosti, pri čemu osobe s većom potrebom za završetkom ili kontrolom iskazuju i veću pristranost gledanja unatrag (Campbell i Tesser, 1983; Musch i Wagner, 2007; Roese i Vohs, 2012).

Zanimljivi su i rezultati koji se tiču samopoštovanja kao motivacijskog faktora koje navode Roese i Vohs (2012). Ukoliko su ishodi nepovoljni, čini se da ljudi umanjuju njihovu predvidljivost ako smatraju da su imali određeni udio kontrole nad tim ishodom. S druge strane, ako ni na koji način nisu mogli kontrolirati ishod, tada se uvećava predvidljivost takvog ishoda. Oba slučaja se očituju većom pristranosti gledanja unatrag jer ljudi nastoje zaštititi svoje samopoštovanje psihološkim udaljavanjem od odgovornosti za negativan ishod, ili pak povećavaju samopoštovanje prenaplašavajući svoje vještine predviđanja.

1.1.5. Individualne razlike

Iz dosadašnjeg pregleda nalaza iz područja istraživanja pristranosti gledanja unatrag, jasno je kako se krećemo ka individualnim razlikama kao logičnom sljedećem koraku pri razjašnjavanju ovog fenomena. Još su 1983 godine Campell i Tesser pretpostavili da će individualne razlike, preciznije potreba za predvidljivosti i motiv samoprezentiranja, biti pozitivno povezane s individualnim razlikama u veličini pristranosti gledanja unatrag, a njihovim stopama krenuli su i Verplanken i Pieters (1988) koji su utvrdili kako osobe s visokom potrebom za kognicijom pokazuju manju pristranost gledanja unatrag. Od tada su se istraživanja individualnih razlika u kontekstu pristranosti gledanja unatrag nizala te su obuhvatila inteligenciju, osobine ličnosti, kapacitet pamćenja i druge konstrukte.

Prema Muschu i Wagneru (2007), osobe s visokim kognitivnim kapacitetom bi mogle biti sklonije razmišljati o razlozima koji su u suprotnosti s njihovim stajalištima te se možda preciznije dosjećaju svojih prvotnih procjena što bi ih učinilo manje podložnima pristranosti gledanja unatrag. Stanovich i West (1998; prema Musch i Wagner, 2007) su utvrdili značajnu negativnu povezanost između pristranosti gledanja unatrag i mjere kognitivne sposobnosti. No, Pohl i Eisenhauer (1995; prema Musch i Wagner, 2007), izvještavaju o nepostojanju korelacije između veličine pristranosti i rezultata na Ravenovim progresivnim matricama. Treba naglasiti ipak da su ove studije koristile različite nacрте, pri čemu je potonja studija koristila nacrt s pamćenjem u kojem su sudionici prvo davali procjene vjerojatnosti ishoda, a zatim su se tih procjena morali dosjetiti nakon saznanja o ishodu događaja, dok je prva studija koristila

hipotetski nacrt u kojem je sudionicima prvo rečen ishod događaja, a onda je od njih traženo da procjene vjerojatnost ishoda praveći se da im ta informacija nije dana.

Calvillo (2014) navodi kako je kapacitet radnog pamćenja negativno povezan s pristranosti gledanja unatrag, odnosno, osobe većeg kapaciteta radnog pamćenja, manje su sklone pristranosti gledanja unatrag. Također se osvrće na nalaze o povezanosti ovisnosti o polju i pristranosti gledanja unatrag. Ovisnost o polju se temelji na razlikama u percipiranju dijelova nekog podražaja nezavisno od njegove okoline, pri čemu se teškoće perceptivnog odvajanja dijelova nekog podražaja od okoline naziva ovisnost o polju, dok neovisnost o polju označava percipiranje podražaja i okoline kao odvojenih (Witkin, 1965; prema Calvillo, 2014). Pojedinci koji su manje ovisni o polju pokazuju i manju distorziju pamćenja prošlih događaja, odnosno manju pristranost gledanja unatrag (Davies, 1993; prema Calvillo, 2014).

Nešto nekonzistentnije rezultate su dobivala istraživanja koja su se bavila osobinama ličnosti u kontekstu pristranosti gledanja unatrag. Tako su Musch (2003) i Campbell i Tesser (1983) utvrdili kako veći dogmatizam, rigidnost i savjesnost predviđaju i veću pristranost gledanja unatrag, a da intolerancija na neizvjesnost nije povezana s pristranosti. Nadalje, iako je spomenuto kako su Verplanken i Pieters (1988) pronašli kako osobe s većom potrebom za kognicijom pokazuju manju pristranost gledanja unatrag, drugi autori (Musch, 2003) pak, nisu potvrdili takve rezultate. Faktori ličnosti, čini se, ne mogu dosljedno predviđati pristranost gledanja unatrag (Musch i Wagner, 2007).

1.1.6. Posljedice pristranosti

Kako se može zaključiti iz dosada opisanih studija, uvjerenje ljudi da mogu predvidjeti ishod nekog događaja u većoj mjeri nego što to zapravo mogu, posreduje našoj sposobnosti učenja iz prethodnih iskustava na negativan način, stvarajući lažno pouzdanje u točnost naših implicitnih teorija o svijetu (Fischhoff, 1982; Sanna, Schwarz i Stoker, 2002). Dakle, pristranost gledanja unatrag može imati ozbiljne posljedice na donošenje odluka, a najistaknutije posljedice su miopija i pretjerano samopouzdanje. Miopija uključuje pogrešku lociranja uzroka problema, dok pretjerano samopouzdanje uključuje preuveličavanje vlastite sposobnosti analiziranja situacija. Ove posljedice su opisane na apstraktnoj, kognitivnoj razini, a iz njih mogu proizaći brojne prosudbe, emocije i ponašanja vezana za kontekst (Roese i Vohs, 2012).

Istraživanja pristranosti gledanja unatrag imaju značajne praktične implikacije, budući da u brojnim važnim situacijama vrijednost druge prosudbe ovisi o svojoj neovisnosti o prvotnoj prosudbi. Primjerice, u dijagnostičkoj medicini su druga mišljenja česta, ali ako su pod

utjecajem prvotnih dijagnoza, gube na svojoj vrijednosti i točnosti. Također, neke procedure sudskog postupka pretpostavljaju da sudac i/ili porota mogu zanemariti utjecaj onih dokaza za koje se ispostavi da su netočni ili neispravno prikupljeni ili onih svjedočenja koja nude netočne informacije. No, kako možemo zaključiti iz dosada rečenog, ljude je teško odvojiti od njihove prvotne prosudbe, a očito je da osoba koja donosi odluke vrlo vjerojatno nije svjesna utjecaja koji na tu odluku imaju prijašnja mišljenja, stoga ni ne mogu razviti vještine odupiranja takvom utjecaju (Hawking i Hastie, 1990).

1.1.7. Mehanizmi umanjivanja pristranosti

U području istraživanja pristranosti gledanja unatrag sve je više studija koje nastoje otkriti najbolje mehanizme umanjivanja pristranosti (Sanna i Schwarz, 2003; Sanna, Schwarz i Stocker, 2002). Strategija koja se najčešće koristi pri pokušaju umanjivanja pristranosti jest razmišljanje o alternativama (Sanna i Schwarz, 2006). No, ova je strategija učinkovita samo ukoliko su ishodi nisko iznenađujući, a informacije se lako mogu procesuirati, prizvati u pamćenje ili generirati. U ovom je kontekstu relevantan već spomenuti, kompleksan kognitivni input - proces traženja smisla, zbog svoje posredujuće uloge između pristranosti gledanja unatrag i protučinjeničnih prosudbi (Roese i Vohs, 2012). Prosudbe ove vrste su zapravo alternativni ishodi te su starija istraživanja koristila upravo naglašavanje drugih mogućih ishoda kao strategiju smanjenja pristranosti gledanja unatrag (Slovic i Fischhoff, 1997; prema Roese i Vohs, 2012). No, budući da postoji mogućnost da će razmišljanje o drugim ishodima također potaknuti i razmišljanje o plauzabilnim uzrocima već poznatog uzroka, preko procesa traženja smisla, pristranost gledanja unatrag se može i povećati (Netler i von Collani, 2008; prema Roese i Vohs, 2012; Sanna, Schwarz i Stocker, 2002).

Kada je alternative ishoda teško procesuirati, dosjetiti ih se ili ih generirati, metakognitivna iskustva mogu povećati pristranost gledanja unatrag, umjesto da je umanje što se u literaturi naziva "backfire effect" (Sanna i Schwarz, 2006). Kako su Roese i Vohs (2012) naglasili, ovdje su relevantni metakognitivni inputi pristranosti gledanja unatrag te se subjektivna lakoća ili težina smišljanja alternativnih ishoda može pogrešno atribuirati samoj prosudbi i njezinoj retrospektivnoj vjerojatnosti. Težina zadatka generiranja većeg broja alternativa poznatom ishodu ljude navodi da postanu uvjereniji u neizbježnost poznatog ishoda. Dakle, učinkovitost često korištene strategije generiranja alternativa je očito ograničena metakognitivnim iskustvom lakoće, odnosno težine zadatka te može biti i kontraproduktivna (Sanna, Schwarz i Stocker, 2002).

Kako možemo pretpostaviti iz navedenog, ukoliko želimo umanjiti pristranost gledanja unatrag generiranjem alternativa ishodu, taj zadatak mora biti ograničen na generiranje dva ili tri alternativna završetka (Roese i Vohs, 2012). No, istraživanja su pokazala neke zanimljivosti pri pokušajima da uspješno umanje pristranost gledanja unatrag. Tako su Sanna i Schwarz (2003) utvrdili da se ljudi oslanjaju na vlastiti doživljaj dostupnosti sadržaja, u vidu percipirane manje ili veće dostupnosti, samo kada procjenjuju da valjanost tog iskustva nije ugrožena, dok će u suprotnom prednost pri prosuđivanju dati samom dostupnom sadržaju. Poblje objašnjeno, kada je u nacrt uključena manipulacija koja omogućava sudionicima da atribuiraju iskustvo težine generiranja brojnih alternativnih ishoda, tada oni ne podliježu pristranosti gledanja unatrag kao ni sudionici čiji je zadatak bio generirati samo nekoliko alternativa.

1.2. Pristranost gledanja unatrag u kontekstu istraživanja stavova o silovanju

Ljudi nisu dobri prosuđivači stvarnosti, kao što smo mogli uvidjeti iz dosadašnjeg teksta pa tako, češće nego što bismo voljeli i češće nego što mislimo, radimo pogreške u prosuđivanju, donošenju odluka, atribucijama koje radimo te stavovima i vjerovanjima koje imamo o svijetu. Takva podložnost iskrivljenim vjerovanjima je osobito relevantna kada je riječ o društveno važnim i osjetljivim temama. Čak i uz sve dostupne informacije, nekim se stavovima teško oduprijeti, a njihovo mijenjanje zahtijeva opsežno poznavanje prirode ljudskog mišljenja i njegovih pozadinskih mehanizama. Jedna od takvih važnih tema jest seksualno nasilje i njegovi razni oblici. Svjetska zdravstvena organizacija (2002) seksualno nasilje definira kao bilo koji seksualni čin, ili njegov pokušaj, komentar ili prijedlog usmjeren protiv seksualnosti osobe i nje same. Taj čin karakterizira upotreba sile, prijetnje ili ucjene za ugrožavanjem žrtve ili njoj bliske osobe, pri čemu je odnos počinitelja sa žrtvom i situacija u kojoj se nalaze, nevažan. Oblici seksualnog nasilja su brojni i traumatični, a u njih se pod širim kategorijama ubrajaju seksualno uznemiravanje i zlostavljanje, silovanje i trgovanje ženama (Mamula, 2007). U daljnjem tekstu će kratko biti predstavljen jedan od najtežih oblika seksualnog nasilja – silovanje, mitovi koji obavijaju taj oblik seksualnog nasilja u društvu te stavovi koje ljudi imaju prema silovanju i žrtvama silovanja, budući da je potonji konstrukt korišten unutar zadatka pristranosti gledanja unatrag u ovom istraživanju.

1.2.1. Istraživanja stavova o silovanju, karakteristikama počinitelja i žrtvama silovanja

Još je 1978. godine Field razvio prvi inventar stavova prema silovanju s namjerom da identificira kognitivne komponente stavova povezanih sa silovanjem, a empirijska provjera skale je ukazala na osam nezavisnih faktora koji čine podskale ovog inventara: 1) ženina odgovornost za sprječavanje silovanja, 2) seks kao motivacija za silovanje, 3) kažnjavanje

počinitelja, 4) uloga žene u izazivanju silovanja, 5) percipirana normalnost silovatelja, 6) motivacija za moći u silovanju, 7) privlačnost žrtve silovanja i 8) očekivano ponašanje žene tijekom silovanja (Kamenov, Ljubin i Vurnek, 2004; Anderson, Cooper i Okamura, 1997, Filed, 1978). Uskoro nakon toga, Burt (1980) je željela identificirati i sintetizirati netočna vjerovanja koja ljudi imaju o silovanju, počiniteljima i njihovim žrtvama koja umanjuju ozbiljnost silovanja kao zločina te doprinose okrivljavanju žrtava te je razvila Skalu prihvaćanja mitova o silovanju (eng. *Rape myth acceptance scale*).

Nažalost, ljudi još uvijek ne razumiju, ili ne žele razumjeti, tragične i teške posljedice silovanja, a trivijaliziraju njegovu pervazivnost (Anderson, Cooper i Okamura, 1997). Umanjivanje težine tog događaja, opravdavanje samog djela i počinitelja ili pak okrivljavanje žrtve, sve su načini na koje ljudi održavaju neprimjerene i netočne stavove prema silovanju, a nije rijetko da su osobe takvog stava upravo one od koje žrtva treba i očekuje pomoć (Kamenov, Ljubin i Vurnek, 2004). Pojam koji se koristi u literaturi da bi objasnio negativna iskustva koja žrtve silovanja doživljavaju od svoje okoline jest sekundarna viktimizacija (Ljubin, 2004), koja samo uvećava i produžuje patnju žrtava.

Anderson, Cooper i Okamura (1997) navode kako društvene znanosti imaju obvezu educirati javnost o činjenicama i podacima koji prate slučajeve silovanja, njihove žrtve i počinitelje. Prvi korak k tomu jest identificiranje individualnih razlika koje su povezane sa stavovima o silovanju. Tako autori navode kako su određene demografske karakteristike, kao što su spol, dob, razina obrazovanja, socioekonomski status (SES), profesionalni status, prihodi i etničko porijeklo, povezane sa stavovima o silovanju. Primjerice, viši SES te obrazovni i profesionalni status, povezani su s manjim prihvaćanjem mitova o silovanju (Burt, 1980). Nadalje, generalno veći udio muškaraca, nego žena, prihvaća mitove o silovanju te ima manje negativne stavove prema silovanju (Suarez i Gadalla, 2010; Lonsway i Fitzgerald, 1994; Burt, 1980; Field, 1978). Lonsway i Fitzgerald (1995) navode kako prihvaćanje mitova i stavovi prema silovanju ne funkcionira na jednak način kod muškaraca i žena. Muškarci koji više prihvaćaju silovanje, koriste te stavove kako bi opravdali seksualno nasilje nad ženama, dok žene, s druge strane, u mitove o silovanju vjerojatno vjeruju kako bi se ogradile od vlastite ranjivosti i odgovornosti. Njihove rezultate replicirala je Ljubin (2004) koja je utvrdila da, iako žene u prosjeku manje okrivljavaju žrtvu silovanja, i kod njih postoji određena mjera okrivljavanja koju objašnjava željom za vjerovanjem u pravedan svijet i šticećenjem samih sebe. Žene s takvim stavovima udaljavaju se od žrtve i moguće viktimizacije samouvjeravanjem da se silovanje događa samo onima koji tomu pridonose.

Kognitivni korelati također koreliraju sa stavovima o silovanju, a najviše se temelje na općoj agresivnosti, agresivnom ili neagresivnom seksualnom ponašanju, vjеровanjima o spolnim ulogama i mišljenjima o ženama (Anderson, Cooper i Okamura, 1997). Strukture uvjerenja koje imaju tendenciju prihvaćanja silovanja povezane su s prihvaćanjem interpersonalnog nasilja, štetnim seksualnim uvjerenjima, stereotipiziranjem spolnih uloga i seksualnim konzervativizmom (Burt, 1980). Konzervativna ideologija, socijalna osviještenost i religioznost su također prediktori povećanog prihvaćanja silovanja (Bell i sur, 1992; Fischer, 1986; Weir i Wrightsman, 1990; prema Anderson, Cooper i Okamura, 1997).

Ponašanja koja povećavaju prihvaćanje silovanja vezana su uz seksualnu agresiju te čine bihevioralne korelate, a uključuju korištenje sile u seksualnim situacijama i radnjama te korištenje pornografije koja prikazuje silovanja i unos alkohola. Također, neizostavni su afektivni korelati – ljutnja i iritabilnost, koji su se pokazali pozitivno povezanima sa pozitivnijim stavovima o silovanju (Spence, Losoff i Robbins, 1991; prema Anderson Cooper i Okamura, 1997). Varijable ličnosti koje se povezuju sa stavovima o silovanju se temelje na spolnim ulogama, seksualnosti, moći i dominaciji, samopoštovanju ili kombinaciji ovih faktora. Burt (1980) je utvrdila kako se zadovoljstvo vlastitim ispunjavanjem spolne uloge povezuje sa stavovima prema silovanju. Anderson, Cooper i Okamura (1997) su utvrdili da održavanje tradicionalnih uvjerenja o rodnim ulogama predviđa snažnije prihvaćanje mitova o silovanju za muškarce. Pozitivna povezanost između tradicionalnih uvjerenja u rodnim ulogama i prihvaćanja silovanja bila je još snažnija za žene.

Tri teorijske perspektive indiciraju postojanje kognitivnih individualnih razlika koje su povezane s hostilnim kognicijama o ženama. Psihijatrijski, feministički i evolucijski teorijski okvir hostilnosti prema ženama su korisni alati koji mogu voditi testiranje relacije između individualnih razlika i stavova prema silovanju. Nedostatak ovih perspektiva jest što se temelje na muškarcu kao izvoru hostilnosti i nasilja, dok ne nude objašnjenja motivacije žena da imaju varijabilne stavove prema drugim ženama i žrtvama silovanja. Prema psihijatrijskoj perspektivi, muškarci koji smatraju da su im žene iz njihove prošlosti nanijele štetu te da su bili viktimizirani, razvijaju hostilnost i agresiju specifično prema ženama koja je odvojena od opće agresivne ličnosti (Check, 1988; Rada, 1978). Suprotno tomu, feministička perspektiva se temelji na hipotezi da je uzrok muške hostilnosti i agresije prema ženama u socijalnim uvjetima. Prema ovom stajalištu, patrijarhalna kultura koja je dominantna u većini društava je facilitirala razvoj spolnih uloga koje održavaju nejednaku distribuciju moći između spolova (Burt, 1980). Treća, evolucijska perspektiva postulira da su evolucijski procesi razvili ljudski mozak

usmjeren ka maksimizaciji reproduktivnog uspjeha (Smuts, 1992). U kontekstu teorijskih okvira muške agresije prema ženama, valja spomenuti i Malamuthov model seksualne agresije (1993; prema Anderson, Cooper i Okamura, 1997) koji predviđa seksualnu agresiju na temelju razvojnih, kognitivnih i faktora ličnosti.

Osim karakteristika počinitelja, za stavove prema silovanju i žrtvama silovanja te za ponašanje prema njima, važne su i karakteristike žrtve. Rašireno je vjerovanje kako silovane žene spadaju pod određeni tip te da su uglavnom mlade, naivne, ranjive, submisivne ili seksualno promiskuitetne što je daleko od istine, budući da sve žene, neovisno o navedenim faktorima, mogu postati i svakodnevno bivaju žrtvama silovanja (Ward, 1995; Mamula, 2007). Bitan čimbenik u formiranju stava prema žrtvi silovanja i pri okrivljavanju žrtve jest njezina fizička privlačnost i to se razlikuje ovisno situaciji. Ako je silovanje počinio stranac, više se okrivljava atraktivnu žrtvu, a neatraktivnu žrtvu se više okrivljava kada je silovatelj poznata osoba (Thomton i Ryckman, 1983; Ferguson, Duthie i Graf, 1987; prema Ljubin, 2004).

1.2.2 Polazište istraživanja

Kako je već spomenuto, u ovom istraživanju je jedan od alternativnih ishoda priče koja je korištena, uključivao silovanje mlade djevojke. Kako bismo ispitali teorijske principe pristranosti gledanja unatrag, odnosno učinkovitost mehanizama umanjivanja iste te moguće javljanje kontraproduktivnosti ove strategije, odlučili smo osmisliti novi narativ koji bi sadržavao relevantniji i aktualniji društveni motiv, u odnosu na narative korištene u prethodnim istraživanjima ove vrste (primjerice Sanna, Schwarz i Stocker, 2002; Sanna i Schwarz, 2003). Dosadašnja istraživanja su većinom koristila neutralne narative u kojima je često varirana razina u kojoj sudionici priču smatraju poznatom, a ishod iznenađujućim. Budući da, nažalost, još uvijek nisu iskorijenjeni mitovi i pogrešna uvjerenja koja ljudi imaju o silovanju, kao ni negativni stavovi prema žrtvama silovanja ili sklonost opravdavanju počinitelja, odlučili smo da će upravo stavovi prema žrtvama silovanja biti dijelom ovog istraživanja. Namjera je bila istražiti neke karakteristike pristranosti gledanja unatrag, preciznije strategiju smišljanja alternativnih ishoda pročitaneog teksta koji uključuje socijalno osjetljivu temu kao što je silovanje. S obzirom na ranije spomenute razlike među muškarcima i ženama u prihvaćanju mitova i stavova o silovanju, odlučeno je ograničiti se na žensku populaciju, odnosno korištenje uzorka homogeniziranog po spolu, a s obzirom na sadržaj same priče (Prilog 1) ograničili smo se na populaciju studentica.

2. CILJEVI ISTRAŽIVANJA, PROBLEMI I HIPOTEZE

Primarni cilj ovog istraživanja bio je provjeriti da li se efekt težine zadatka, koji je dobiven u prethodnim istraživanjima pristranosti gledanja unatrag u drugim kontekstima (npr. bitka između Britanaca i Ghurka, prema Sanna, Schwarz i Stocker, 2002), može replicirati u kontekstu osmišljene priče koja uključuje tematiku silovanja, odnosno stavova o silovanju. Preciznije, zanimalo nas je da li težina zadatka (operacionalizirana kao broj alternativa originalnom ishodu pročitane priče koji ispitanici trebaju generirati; 2 vs. 10 alternativnih ishoda) ima efekt na procjenu vjerojatnosti alternativnih završetaka priče.

1. **Problem:** Ispitati da li težina zadatka utječe na procjene vjerojatnosti alternativnih završetaka priče

Hipoteza: S obzirom na dosadašnje rezultate iz literature, očekivalo se kako će skupine koje su za zadatak imale smisliti 10 alternativa, zbog percipirane težine zadatka, davati manje procjene vjerojatnosti alternativnim ishodima, odnosno bit će uvjereniji u neizbježnost originalnog ishoda, u usporedbi sa sudionicima koji su trebali osmisliti samo dva alternativna završetka.

Dodatno, s obzirom da je osmišljena priča uključivala socijalno osjetljivu temu silovanja, ovim se istraživanjem htjela provjeriti povezanost stavova o žrtvama silovanja s procjenama vjerojatnosti ishoda priče. U tu svrhu formuliran je Problem 2.

2. **Problem:** Ispitati postoji li povezanost između rezultata na Skali stavova o žrtvama silovanja i procjene vjerojatnosti silovanja kao ishoda.

Hipoteza: Pretpostavljalo se da će osobe koje imaju negativnije stavove prema žrtvama silovanja u zadanoj priči biti fokusiranije na moguće antecedente silovanja (kao što je neopreznost djevojke i alkoholizirano stanje) te će kod njih i procjene vjerojatnosti ishodu koji uključuje silovanje biti veće.

3. METODA

3.1. Sudionici

U istraživanju su sudjelovale ukupno 163 studentice preddiplomske i diplomske razine studija, s različitih odjela Sveučilišta u Zadru. Raspon dobi sudionica se kretao između 18 i 27 godina ($M = 20.56$, $SD = 1.78$), a rezultati ANOVA-e pokazuju kako se četiri eksperimentalne skupine i jedna kontrolna skupina sudionica ovog istraživanja, ne razlikuju prema dobi ($F=0.36$, $df=1/158$, $p>0.83$). Sudionice su bile studentice s ukupno 17 različitih usmjerenja, od kojih je 68 na jednopredmetnom studiju, a ostalih 95 na dvopredmetnom. Od toga su njih 51 bile studentice društvenih znanosti, 71 humanističkih znanosti, 40 kombiniranih društveno-humanističkih usmjerenja i jedna studentica biotehničkih znanosti.

Sudionice su raspoređivanjem po slučaju bile podijeljene u pet različitih skupina - četiri eksperimentalne (A2, A10, B2 i B10) i jednu kontrolnu (K), što je učinjeno nasumičnim miješanjem lista za odgovore prije davanja sudionicama na popunjavanje. Skupine A i B razlikovale su se po zadanom završetku iste priče koju su čitali. Priča koju su čitale sudionice iz podskupina A2 i A10, završavala je silovanjem mlade djevojke, dok priča zadana podskupinama B2 i B10 kao ishod nije imala slučaj silovanja, već djevojčin siguran dolazak kući. Korištena priča s navedena dva završetka nalazi se u Prilogu 1. Nakon čitanja priče, podskupine sudionica (A2 i B2 te A10 i B10) su trebale osmisliti određen broj (2 ili 10) alternativnih završetaka. Kontrolna skupina je također čitala istu priču, ali bez završetka. Broj sudionica unutar svake od 5 skupina bio je približno jednak pa su tako po 32 sudionice bile dijelom skupine A2, A10 i B2, dok je u skupini B10 sudjelovalo 34 studentice. Kontrolna skupina brojila je 33 sudionice.

3.2. Mjerni instrumenti

Mjerni instrument se sastojao od različitih zadataka s obzirom na skupinu. U prvom dijelu, koji je bio jednak za svaku od pet skupina, navedena je svrha istraživanja, dobrovoljnost sudjelovanja u istraživanju, zagarantirana je anonimnost odgovora te je navedeno kako će rezultati biti interpretirani na razini skupine. Zatim su prikupljeni sociodemografski podaci sudionica: spol, dob i studijsko usmjerenje.

Drugi se dio sastojao od priče (u Prilogu 1) koja je osmišljena za ovo istraživanje te je opisivala isti događaj s dva različita završetka. Korištenje zadatka ovakve prirode napravljeno je po uzoru na Sanna, Schwarz i Stocker (2002), koji su u svom istraživanju kao nezavisnu varijablu koristili alternativne završetke priče o bitci između Britanaca i Gurka. Za potrebe ovog

istraživanja, tematika je izmijenjena te u jednom završetku, koji je dobila skupina A, djevojka iz priče biva silovanom, dok u završetku koji je čitala skupina B, djevojka sigurno stiže kući. Kontrolna skupina čitala je identičnu priču, ali bez danog završetka. Sudionice iz eksperimentalnih skupina su zatim trebale navesti 2 ili 10 mogućih alternativnih završetaka, ovisno o tome kojoj su podskupini pripadale. Tako su sudionice iz podskupine A2 čitale priču o silovanoj djevojci te su morale osmisliti 2 nova završetka priče, a sudionice iz podskupine A10 su za zadatak imale osmisliti 10 alternativnih završetaka iste priče. Jednak zadatak su imale i sudionice unutar B2 i B10 podskupina, s tim da je priča koju su one čitale završavala djevojčinim sigurnim dolaskom kući. Sudionice iz kontrolne skupine nisu morale smišljati završetke priče.

Sljedeći zadatak se sastojao od procjene vjerojatnosti. Kontrolna skupina je odmah nakon čitanja nedovršene priče zatražena da procijeni koliko je vjerojatno da će djevojka iz priče biti silovana, a koliko vjerojatnim procjenjuju njezin siguran dolazak kući. Sudionice unutar eksperimentalnih skupina su, nakon čitanja priče, prvo trebale generirati 2 ili 10 alternativnih ishoda priče, ovisno u kojoj skupini su se nalazile. Zatim su također davale procjene vjerojatnosti, no one su se odnosile na opću procjenu da se priča koju su čitale mogla završiti drugačije od originalnog, pročitano ishoda. Sve četiri eksperimentalne podskupine, A2, A10, B2 i B10 su dobile isti zadatak koji je glasio: *Molimo Vas da na rasponu od 0 do 100% odredite koliko je vjerojatno da se priča koju ste pročitali mogla završiti na neki drugačiji način.*

Sudionice kontrolne skupine su dodatno ispunjavale Skalu stavova o žrtvama silovanja (Kamenov, Ljubin i Vurnek, 2004), koja je modifikacija Fieldove skale stavova prema silovanju. Skala se sastoji od 16 čestica kao što su primjerice: *"Žena je sama odgovorna za sprečavanje silovanja"*, *"Žena koja je silovana je manje poželjna"*. Sudionice su procjenjivale slaganje sa česticama na skali od 1 do 5, pri čemu brojevi znače: *1 = uopće se ne slažem, 2 = uglavnom se ne slažem, 3 = niti se slažem niti se ne slažem, 4 = uglavnom se slažem, 5 = u potpunosti se slažem.* Sve čestice skale imaju isti smjer te veći ukupan rezultat na skali označava negativniji stav prema žrtvama silovanja. Pouzdanost korištene skale je visoka te Cronbachov alpha koeficijent iznosi 0.87. Korelacije pojedinih čestice skale s ukupnim rezultatom nalaze se u rasponu od 0.45 do 0.77.

3.3. Postupak

Podaci su prikupljeni metodom papir-olovka od 18. ožujka do 1. travnja 2019. godine. Uz odobrenje i suradnju profesora s različitih odjela Sveučilišta u Zadru, njihove su studentice prije ili nakon predavanja zatražene da sudjeluju u istraživanju. Sudjelovanje je u potpunosti

bilo dobrovoljno i anonimno te su sudionicama ponuđene dodatne informacije o istraživanju nakon odrađivanja zadataka. Prosječno rješavanje zadataka trajalo je 10 minuta.

4. REZULTATI

U nastavku su prikazani deskriptivni podaci dobi za četiri eksperimentalne i jednu kontrolnu skupinu (Tablica 1a), deskriptivni parametri vezani za broj generiranih alternativa završetaka priče i procjene vjerojatnosti alternativa za eksperimentalne skupine (Tablica 1b) te procjene vjerojatnosti alternativnih završetaka koje su dale sudionice kontrolne skupine (Tablica 1c).

Tablica 1a: *Deskriptivni podaci: dob i broj sudionica po skupinama*

Skupine	Dob				
	M	SD	Raspon		n
			Min	Max	
A2	20.47	1.27	19	23	32
A10	20.86	2.12	18	26	32
B2	20.41	1.79	19	26	32
B10	20.62	2.18	19	27	34
K	20.45	1.58	19	24	33

Tablica 1b: *Deskriptivni podaci: broj generiranih alternativnih završetaka i procjene vjerojatnosti alternativnih ishoda priče ($N_{A2}=32$, $N_{A10}=32$, $N_{B2}=32$, $N_{B10}=34$)*

Skupine	Broj generiranih alternativa						Procjene vjerojatnosti
	Raspon						alternativnih ishoda (%)
	M	SD	Min	Max	Asimetričnost (s.p.)	Kurtičnost (s.p.)	
A2	2	0	0	2			63.31
A10	7.0 6	2.9 6	1	10	-0.42 (0.41)	-1.16 (0.81)	63
B2	2	0	0	2			61.97
B10	7.8 5	2.7 1	2	10	-0.88 (0.40)	-0.73 (0.79)	62.31

Tablica 1c: *Deskriptivni podaci: procjene vjerojatnosti dvaju alternativnih završetaka za kontrolnu skupinu ($N=33$)*

Procjena vjerojatnosti (%)	M	SD	Raspon		Asimetričnost (s.p.)	Kurtičnost (s.p.)
			Min	Max		
1. Silovanja	36.8 8	19.1 6	2	80	-0.18 (0.41)	-0.37 (0.80)
2. Sigurnog dolaska kući	62.6 6	22.3 3	20	98	0.15 (0.41)	-0.60 (0.80)

Iz Tablice 1b i 1c vidljivo je da su svi indeksi asimetričnosti i unutar intervala od +/- 2 što potvrđuje normalnost i univarijantnost distribucija (George i Mallery, 2010). Također, Kline (2005) navodi kako je prihvatljiva asimetričnost unutar intervala +/-3, a kurtičnost unutar intervala od +/- 10. Dvije skupine koje su za zadatak imale producirati 10 alternativnih završetaka su u prosjeku smislile 7.06 (A10), odnosno 7.85 (B10) alternativa što se donekle poklapa s prosjekom kojeg su naveli Sanna, Schwarz i Stocker (2002) u svom radu (6.73 i 8.76).

Sudionice iz svih eksperimentalnih skupina su davale slične procjene vjerojatnosti alternativnog završetka, neovisno o priči koju su čitale (vidljivo u postocima iz Tablice 1b) te su njihove procjene nešto više u korist veće vjerojatnosti alternativnih, u odnosu na originalne završetke priče. Što se tiče kontrolne skupine, iz Tablice 1c je vidljivo kako su dvije trećine sudionica procijenile da je vjerojatnije kako će djevojka sigurno stići kući (62.66 %), dok je jedna trećina procijenila da će djevojka vjerojatnije biti silovana (36.88 %).

U svrhu odgovora na prvi problem, korištena su dva t-testa; jedan unutar skupine A, koja je čitala priču u kojoj djevojka biva silovanom, a jedan unutar skupine B, čija je priča završila djevojčinim sigurnim dolaskom kući (Tablica 3).

Tablica 3: *Rezultati t-testova za procjene vjerojatnosti alternativnih završetaka između situacija s generiranjem 2 i 10 alternativa, unutar skupina s različitim završecima (A i B)*

Usporedbe	<i>t</i>	<i>df</i>	<i>p</i>
A2 vs A10	.05	62	.95
B2 vs B10	-.06	64	.96

Rezultati ukazuju da ne postoji značajna razlika u procjenama vjerojatnosti alternativnih završetaka između podskupina koje su generirale 2, i podskupina koje su generirale 10 završetaka. Razlike nisu značajne ni za A, ni za B skupinu.

Kako bi se rezultati što detaljnije obradili, izvršena je dodatna kvalitativna analiza sadržaja generiranih alternativnih završetaka za sve 4 eksperimentalne skupine. Generirani odgovori su kategorizirani s obzirom na sadržajnu sličnost te su im pridružene proporcije javljanja s obzirom na broj sudionika unutar svake podskupine. Ukoliko su pojedini sudionici navodili više odgovora koji se mogu svrstati u istu sadržajnu kategoriju odgovora, takvi su odgovori tretirani kao isti. U nastavku je prikazano pet kategorija najčešćih odgovora za skupinu A, s pridruženim frekvencijama javljanja za svaku podskupinu pojedinačno (A2 i A10). Za skupinu B, prikazane su pronađene četiri kategorije odgovora s frekvencijama za podskupine B2 i B10 (Tablica 4).

Tablica 4: *Kategorije generiranih alternativnih završetaka i njihove frekvencije za 4 eksperimentalne skupine*

Kategorije odgovora	Proporcije u skupinama	
	A2	A10
Oduprijela se/pobjegla je	18/32	19/32
Sigurno stigla kući	14/32	27/32
Kontaktirala je nekog	12/32	19/32
Čekala taksi/odbila prijevoz	3/32	9/32
Imali su prometnu nesreću	1/32	5/32
	B2	B10
Silovana je/naudio joj je	30/32	26/34
Sprijateljili/zaljubili se	8/32	22/34
Imali su prometnu nesreću	7/32	13/34
Čekala je taksi	3/32	5/34

Prije obrade podataka vezanih za drugi istraživački problem, izračunati su deskriptivni parametri rezultata na Skali stavova o žrtvama silovanja (Tablica 5).

Tablica 5: Deskriptivni podaci rezultata na Skali stavova o žrtvama silovanja (N=33)

C	M	SD	Raspon (dobiveni)		Raspon (teorijski)		Asimetrično st (s.p)	Kurtičnost (s.p)	K-S
			Min	Max	Min	Max			
1.12	1.30	0.39	1	2.75	1	5	2.19 (0.41)	5.48 (0.80)	0.22*

* $p < .01$

Kao što je vidljivo iz prikazanih rezultata, sudionice pokazuju jako pozitivne stavove prema žrtvama silovanja na ovoj skali (M i C). Kolmogorov-Smirnov test (K-S) pokazuje značajno odstupanje od normalne distribucije rezultata na skali ($p < 0.01$), dok su asimetričnost i kurtičnost unutar intervala od +/- 3, odnosno +/- 10. Općenito su prosječni rezultati na skali pomaknuti prema nižim vrijednostima.

Uzevši u obzir navedene parametre odstupanja od normalne distribucije, niske prosječne vrijednosti rezultata te činjenicu da je koeficijent kurtičnosti rezultata na skali iznad 5 (vidljivo iz Tablice 5), procijenjeno je kako bi za daljnju obradu podataka validan izbor bila neparametrijska statistika. U svrhu odgovora na drugi problem, odnosno kako bi ispitali povezanosti između rezultata na Skali stavova o žrtvama silovanja i procjene vjerojatnosti da će djevojka biti silovana, korištena je Spearmanova rang korelacija unutar kontrolne skupina koja je čitala priču bez zadanog završetka (Tablica 6).

Tablica 6: Spearmanova rang korelacija između rezultata na Skali stavova o žrtvama silovanja i procjena vjerojatnosti silovanja kao završetka priče (n=33)

r	df	p
.085	31	>0.05

Rezultati pokazuju da ne postoji značajna povezanosti između stavova o žrtvama silovanja i procjena vjerojatnosti silovanja kao ishoda.

5. RASPRAVA

Ljudsko prosuđivanje nije savršeno te svakodnevno radimo pogreške kada donosimo odluke ili prosudbe što nas nekada štiti od neugodnih iskustava i štedi vrijeme, no nekad može imati i negativan utjecaj na naše živote. Jedna od pogrešaka koje činimo jest pristranost gledanja unatrag koja se očituje u ljudskoj uvjerenosti da su ishod nekog događaja mogli anticipirati u većoj mjeri, nego što su to zaista mogli i napravili. Brojna su se istraživanja bavila pronalaskom najefikasnijeg načina smanjivanja pristranosti gledanja unatrag, pri čemu su nenadano dokazali kako jedan od najboljih načina umanjivanja pristranosti može, u određenim uvjetima, postati kontraproduktivan (Sanna i Schwarz, 2003; Sanna, Schwarz i Stocker, 2002; Sanna i Schwarz, 2006). Taj način jest razmišljanje o alternativnim ishodima, a uvjeti u kojima ova strategija ne funkcionira uključuju percipiranu težinu zadatka smišljanja alternativa.

Stoga, primarni cilj ovog istraživanja bio je ispitati javlja li se efekt kontraproduktivnosti strategije umanjivanja pristranosti gledanja unatrag na uzorku naših sudionica koje su čitale priču koja jest ili nije uključivala silovanje. Odnosno, ispitalo se kako težina zadatka generiranja alternativa utječe na procjene vjerojatnosti tih alternativnih ishoda. S obzirom na dosadašnja saznanja u ovom području, pretpostavljalo se da će skupine koje su trebale generirati 10 alternativnih ishoda davati niže procjene vjerojatnosti tim alternativnim ishodima, odnosno da će biti uvjereniji u neizbježnost originalnog ishoda, dok će u usporedbi s njima, skupine koje su trebale generirati 2 alternativna završetka, davati veće procjene vjerojatnosti alternativnim ishodima. Obradom podataka (Tablica 3), nije utvrđena razlika u danim procjenama vjerojatnosti alternativnih ishoda između skupina te je prva hipoteza u potpunosti odbačena. Rezultati ovog istraživanja nisu u skladu s dosadašnjim saznanjima u ovom području (Netler i von Collani, 2008; prema Roese i Vohs, 2012; Sanna, Schwarz i Stocker, 2002; Sanna i Schwarz, 2006).

Pretpostavka ovog, i drugih sličnih navedenih istraživanja, o mogućnosti kontraproduktivnosti strategije umanjivanja pristranosti gledanja unatrag, temelji se na metakognitivnim preduvjetima. U studijama se navodi kako se "backfire effect" javlja zbog percipirane težine zadatka u situacijama kada je od sudionika traženo da smisle veći broj alternativnih ishoda pročitanoj priči (Roese i Vohs, 2012). Budući da je u svrhu ovog istraživanja korištena priča o

mladoj studentici (Prilog 1), koja proživljava čestu situaciju u životima djevojaka, moguće je da su naše sudionice percipirale oba zadatka (generiranje 2 ili 10 završetaka) relativno laganima. Sudionice se možda nisu međusobno razlikovale prema percipiranoj težini zadatka što je u konačnici moglo ujednačiti njihove procjene vjerojatnosti alternativnih ishoda i anulirati utjecaj traženog broja generiranih alternativa.

S druge strane, postoje metodološki propusti koji su mogli perpetuirati ovakve rezultate. Studije koje su se bavile ovom tematikom obično izostavljaju jedan korak u procesu istraživanja – utvrđivanje početne veličine efekta pristranosti gledanja unatrag zbog njegove pretpostavljene pervazivnosti (Sanna, Schwarz i Stocker, 2002). No, takve studije obično koriste priču s neutralnim završecima koja je relativno nepoznata sudionicima (npr. bitka između Britanaca i Ghurka; prema Sanna, Schwarz i Stocker, 2002). Kako je spomenuto, poznatost priče i osjećaj iznenađenja ishodom su subjektivna iskustva koja utječu na veličinu pristranosti gledanja unatrag (Sanna i Schwarz, 2007), pri čemu se veća pristranost javlja kada ishod priče potiče nisku ili srednju razinu iznenađenja. Zbog specifičnosti radnje ovdje korištene priče, u kojoj mlada djevojka nakon izlaska sjeda u auto s nekim koga jedva poznaje te ili stiže sigurno kući ili biva silovanom na kraju priče, moguće je da su se naše sudionice početno razlikovale u tome koliko im je priča poznata i koliko iznenađujućim smatraju ishod. Primjerice, sudionice kojima priča i njezin kraj djeluju poznato, prema dosadašnjim nalazima bi trebale imati veću pristranost gledanja prema natrag, dok bi sudionice kojima je priča više iznenađujuća, trebale imati manju pristranost. No, kada se od prvih traži da generiraju 2 alternativna završetka, a od drugih da generiraju 10, uz pretpostavku da se ipak razlikuju u percipiranoj težini tih zadataka, tada bi se njihove konačne procjene vjerojatnosti alternativnih završetaka mogle izjednačiti.

Nadalje, procjene vjerojatnosti ishoda u kojem djevojka biva silovanom u kontrolnoj skupini koja je čitala priču bez završetka, iznose 36.88%, dok procjene vjerojatnosti ishoda koji opisuje djevojčin siguran dolazak kući iznose 62.66% (Tablica 1c). Vidimo da njihov zbroj čini gotovo 100% (99.54%), budući da su sudionice, uz iznimku jedne od njih, koristile 100 kao objektivni mentalni okvir unutar kojeg daju svoje procjene oba ponuđena ishoda. Ako pretpostavimo da su i sudionice iz eksperimentalnih skupina koristile takav okvir pri svojim procjenama, možemo usporediti procjene vjerojatnosti koje su ovim dvama ishodima davale sudionice iz eksperimentalnih i sudionice iz kontrolne skupine. U eksperimentalnim skupinama, sudionice su za krajnji zadatak imale procijeniti vjerojatnost alternativnih ishoda priče te bi ova usporedba bila kvalitetnija da su sudionice davale odgovor na pitanje o tome koliko vjerojatnim procjenjuju originalni završetak, budući da su dva originalna završetka, iz dvije glavne

eksperimentalne skupine (A i B), jednaka završecima koji su ponuđeni kontrolnoj skupini na procjenu: 1) siguran dolazak kući ili 2) djevojka biva silovanom. Sudionice iz skupine A, koje su čitale priču u kojoj djevojka biva silovanom, procijenile su vjerojatnost alternativnih ishoda sa 63.31% (skupina A2) i sa 63% (skupina A10). Prema tome, možemo pretpostaviti da bi obje podskupine svoje procjene vjerojatnosti originalnog završetka pozicionirale oko 37% na kontinuumu od 0-100%. Ta se procjena ne razlikuje značajno od one koju je dala kontrolna skupina za isti ishod (36.88%). Međutim, skupina koja je čitala priču s ishodom koji uključuje siguran dolazak kući, procijenila je vjerojatnost alternativnih završetaka sličnim iznosima. Skupina B2 je dala prosječnu procjenu vjerojatnosti od 61.96%, a skupina B10 od 62.13%. Dakle, možemo spekulirati da bi njihove procjene vjerojatnosti originalnog završetka, u ovom slučaju sigurnog dolaska kući, iznosile oko 38% što je značajno različito od procjene istog ishoda koji je davala kontrolna skupina sudionica (62.66%).

Izgleda da se dogodila određena promjena u percipiranoj vjerojatnosti sigurnog dolaska kući u eksperimentalnoj B skupini nakon što su razmišljali o alternativnim završecima. Naravno, ova pretpostavka vrijedi samo ukoliko bi sudionice iz eksperimentalnih skupina, prije zadataka generiranja alternativa, davale iste procjene vjerojatnosti dvaju ishoda kao i kontrolna skupina što u ovom istraživanju nije ispitano. No, ako se naše sudionice zaista ne razlikuju u tome, moguće je da je sadržaj završetka priče ima određeni utjecaj na procjene vjerojatnosti. Uz pretpostavku da efekt težine zadatka nije došao do izražaja u ovom istraživanju, sudionice koje su čitale priču u kojoj djevojka biva silovanom i generirale su 2 ili 10 alternativa tom ishodu, možda nisu postale sigurnije u neizbježnost tog kako bi se udaljile i zaštitile od takvog ishoda. Isto tako su mogle povećati svoju uvjerenost u ishod nakon što su ga pročitale, a smanjiti je nakon što su razmislile o alternativama, što bi indiciralo da se javio efekt umanjivanja pristranosti. S druge strane, sudionice koje su čitale priču u kojoj djevojka sigurno stiže kući i generirale su 2 ili 10 završetaka, mogle su značajno smanjiti svoju uvjerenost u taj ishod nakon što su razmislile o alternativnim ishodima te stoga smanjiti svoje procjene vjerojatnosti sigurnog dolaska kući. Također, ako se javio efekt pristranosti gledanja unatrag, sudionice su možda povećale svoju uvjerenost u pročitani ishod, a zatim ju drastično smanjile nakon što su razmislile o alternativnim ishodima.

Kako bi detaljnije analizirali rezultate, iskorišteni su i sami odgovori koje su sudionice davale, odnosno generirane alternative u ovoj analizi. U tu je svrhu provedena kvalitativna analiza sadržaja odgovora te su isti kategorizirani s pridodanim proporcijama (Tablica 4). S obzirom da su sudionici iz skupina koje su trebale smisliti 10 alternativa, imale puno više

prostora za navesti različite završetke priče, dok su oni koji su trebali smisliti samo 2 završetka vjerojatno navodili ona dva kojih im se bilo najlakše dosjetiti, odnosno bili su najdostupniji, činilo se vrijednim provjeriti koliko je sudionika navodilo iste alternative u obje podskupine. Primjerice, u skupini A, koja je trebala smisliti alternative silovanju kao ishodu priče, unutar obje podskupine (A2 i A10) je gotovo jednak broj (18vs19) sudionica naveo "odupiranje i/ili bijeg" kao moguć alternativni ishod. Ova usporedba bi mogla značiti kako sudionice iz obje podskupine odupiranje silovanju i bijeg od počinitelja doživljavaju jednako dostupnom i plauzibilnom mogućnošću koje se brzo dosjete. S druge strane, proporcije odgovora u ostalim kategorijama su veće za skupinu koja je smišljala 10, nego za skupinu koja je smišljala 2 alternativna ishoda što je za očekivati s obzirom da su potonji trebali smisliti 5 puta manje alternativnih ishoda. U skupini A10, na primjer, gotovo dvostruko više sudionica je navelo da se djevojka mogla sigurno vratiti kući, u usporedbi sa skupinom A2 (14 vs 27).

U skupini koja je čitala ishod priče koji uključuje siguran povratak kući, pokazao se sličan trend kao i u skupini A. Sve kategorije odgovora imaju veću proporciju odgovora u skupini B10, nego u skupini B2, osim jedne – kategorija "djevojka je silovana ili napadnuta". Čak je nešto više sudionica iz skupine B2, nego iz skupine B10, ponudilo navedeni odgovor kao alternativni završetak pri čemu su jedni i drugi davali česte odgovore takvog tipa (30 vs 26). Nažalost, čini se da je negativan alternativni završetak jako kognitivno dostupan sudionicama ovog istraživanja.

Drugi problem ovog istraživanja bio je ispitati povezanost rezultata na Skali stavova prema žrtvama silovanja i procjena vjerojatnosti silovanja kao ishoda priče u skupini od 33 studentice. Očekivalo se kako će osobe s pozitivnijim stavovima prema žrtvama silovanja manje pažnje pridati mogućim antecedentima silovanja tijekom čitanja priče, kao što je pripitost djevojke, neoprezno ponašanje i sjedanje u auto s nekim koga ne poznaje, te da će iz tog razloga davati i niže procjene vjerojatnosti ishodu koji uključuje silovanje. Obradom podataka (Tablica 6) nije utvrđena značajna povezanost između stavova prema žrtvama silovanja i procjene vjerojatnosti silovanja kao ishoda događaja te se istraživačka hipoteza odbacuje.

Najproblematičniji dio ove analize jest činjenica da svi sudionice imaju generalno pozitivan stav prema žrtvama silovanja, odnosno njihovi se rezultati na skali održavaju oko najnižih razina (Tablica 5). Iako su ovi rezultati socijalno ohrabrujući, snižen raspon rezultata na skali je mogao umanjiti korelaciju, stoga ne znamo bi li se povezanost utvrdila na većem i nešto različitijem uzorku ili korištenjem neke osjetljivije skale. Kako je već spomenuto, spol i obrazovni status utječu na stavove o silovanju i žrtvama silovanja (Burt, 1980; Lonsway i

Fitzgerald, 1994), a budući da su naše sudionice studentice ženskog spola, to je vjerojatno doprinjelo sličnosti u njihovim stavovima, odnosno malom variranju rezultata na skali. Također, osim obrazovnog statusa i samo usmjerenje (humanističko ili prirodno, pomagačko ili nepomagačko) ima svoj utjecaj na uvjerenja osobe. Osobe koje studiraju i rade u pomagačkim strukama, ili su humanistički orijentirane, razvijaju određene vrijednosne sustave koji obično uključuju socijalnu osjetljivost i empatiju (Ljubin i Kamenov, 2004). Budući da su sudionice ovog istraživanja izjednačene ne samo prema dobi, spolu i obrazovnom statusu, već i većina njih studira društveno, humanističko ili kombinaciju ta dva usmjerenja, navedeno doprinosi unificiranosti stajališta koje su na skali pokazale prema žrtvama silovanja.

Na kraju se valja osvrnuti na nedostatke i propuste ovog istraživanja te na prijedloge za poboljšanje i buduća istraživanja. Kao što je već spomenuto, istraživanje nije bez metodoloških nedostataka i propusta pa bi tako bilo poželjno ispitati veličinu pristranosti gledanja unatrag kako bi mogli što sigurnije govoriti o efektima strategija umanjivanja te pristranosti i njezinoj potencijalnoj kontraproduktivnosti. Isto tako, kako bi usporedbe s kontrolnom skupinom bile što valjanije, potrebno bi bilo osigurati da u istim točkama ispitivanja, primjerice nakon što pročitaju priču bez krajnjeg ishoda i nakon što saznaju ishod, svi sudionici odgovaraju na jednako formulirano pitanje o procjeni vjerojatnosti ishoda. Nadalje, kada se koriste skale kao što je Skala stavova prema žrtvama silovanja, potrebno je u obziru uzeti sve faktore i individualne karakteristike koji utječu na rezultate na skali te anticipirati raspon rezultata. U ovom istraživanju to nije učinjeno što je rezultiralo jako sniženim rasponom rezultata na skali i obezvrijedilo izračun povezanosti tih rezultata s bilo kojom drugom varijablom. Dakle, u buduće bi se trebala koristiti neka osjetljivija skala i/ili bi bilo potrebno u istraživanje uključiti studente različitih usmjerenja i spola, ukoliko je studentska populacija ciljana.

U ovom istraživanju nisu uspješno replicirani rezultati dosadašnjih, sličnih studija što može biti uzrokovano metodološkim propustima istraživanja i homogeniziranim uzorkom. No, također valja istaknuti kako je uvođenje narativa koji nije neutralan za sudionike te spada u kategoriju socijalno osjetljivih tema, nov i neistražen pristup koji bi mogao imati određeni utjecaj na javljanje pristranosti gledanja unatrag ili na efekte strategije umanjivanja pristranosti. Stoga, buduća istraživanja bi se trebala fokusirati na manipulaciju sadržajem priče, primjerice korištenjem nekih drugih socijalno osjetljivih tema.

6. ZAKLJUČAK

1. Ne postoji razlika u procjenama vjerojatnosti alternativnih ishoda između onih koji su generirali dva i onih koji su generirali 10 alternativnih završetaka priče. Utjecaj težine zadatka na procjenu vjerojatnosti alternativnih završetaka nije utvrđen.
2. Ne postoji povezanost između rezultata na Skali stavova prema žrtvama silovanja i procjene vjerojatnosti silovanja kao ishoda. Stavovi prema žrtvama silovanja koje osoba ima nisu prediktivni za njezine prosudbe ishoda koje uključuju silovanje.

7. LITERATURA

- Anderson, K. B., Cooper, H. i Okamura, L. (1997). Individual Differences and Attitudes Toward Rape: A Meta-Analytic Review. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 23(3), 295–315.
- Burt, M. (1980). Cultural myths and supports for rape. *Journal of Personality and Social Psychology*, 38, 217-230.
- Calvillo, D. P. (2014). Individual Differences in Susceptibility to Misinformation Effects and Hindsight Bias. *The Journal of General Psychology*, 141(4), 393–407.
- Campbell, J. D. i Tesser, A. (1983). Motivational interpretations of hindsight bias: An individual difference analysis. *Journal of Personality*, 51(4), 605–620.
- Check, J. V. (1988). Hostility toward women: Some theoretical considerations.
- Christensen-Szalanski, J. J. i Willham, C. F. (1991). The hindsight bias: A meta-analysis. *Organizational Behavior and Human Decision Processes*, 48(1), 147–168.
- Dawes, R. M. (1993). Prediction of the future versus an understanding of the past: A basic asymmetry. *The American Journal of Psychology*, 106, 1–24.
- Field, H.S. (1978.) Attitudes toward rape: A comparative analysis of police, rapists, crisis counselors, and citizens. *Journal of Personality and Social Psychology*, 36, 156-179.
- Fischhoff, B. (1995). Ranking risks. *Risk*, 6, 191.
- Fischhoff, B. (2007). An early history of hindsight research. *Social cognition*, 25(1), 10-13.
- Flavell, J. H. (1979). Metacognition and cognitive monitoring: A new area of cognitive–developmental inquiry. *American psychologist*, 34(10), 906.
- George, D. i Mallery, P. (2010). SPSS for Windows step by step. A simple study guide and reference (10. Baskı).
- Guilbault, R. L., Bryant, F. B., Brockway, J. H. i Posavac, E. J. (2004). A Meta-Analysis of Research on Hindsight Bias. *Basic and Applied Social Psychology*, 26(2-3), 103–117.
- Hawkins, S. A. i Hastie, R. (1990). Hindsight: Biased judgments of past events after the outcomes are known. *Psychological Bulletin*, 107(3), 311.
- Hoffrage, U. i Pohl, R. (2003). Research on hindsight bias: A rich past, a productive present, and a challenging future. *Memory*, 11(4-5), 329–335.

- Kamenov, Ž., Ljubin, T. i Vurnek, M. (2004). Mjerenje stavova prema žrtvama silovanja: Modifikacija Fieldove skale stavova prema silovanju. *Ljetopis socijalnog rada*, 11(2), 271-288.
- Lonsway, K. A. i Fitzgerald, L. F. (1994). Rape myths: In review. *Psychology of women quarterly*, 18(2), 133-164.
- Lonsway, K. A. i Fitzgerald, L. F. (1995). Attitudinal antecedents of rape myth acceptance: A theoretical and empirical reexamination. *Journal of Personality and Social Psychology*, 68(4), 704.
- Ljubin, T. (2004). Utjecaj spola na formiranje impresije o žrtvi silovanja. *Kriminologija & socijalna integracija: časopis za kriminologiju, penologiju i poremećaje u ponašanju*, 12(1), 13-18.
- Mamula M. (2007). Seksualno nasilje: Situacija u Hrvatskoj u 2007. Izvještaji o seksualnom nasilju - Ženska soba. <http://zenskasoba.hr/podrucja-rada/seksualno-nasilje/izvjestaji-o-seksualnom-nasilju-u-hrvatskoj/>
- Musch, J. (2003). Personality differences in hindsight bias. *Memory*, 11(4-5), 473-489.
- Musch, J. i Wagner, T. (2007). Did Everybody Know It All Along? A Review of Individual Differences in Hindsight Bias. *Social Cognition*, 25(1), 64-82.
- Rada, R. T. (Ed.). (1978). *Clinical aspects of the rapist*. New York: Grune & Stratton.
- Roese, N. J. i Vohs, K. D. (2012). Hindsight bias. *Perspectives on psychological science*, 7(5), 411-426.
- Sanna, L. J. i Schwarz, N. (2003). Debiasing the hindsight bias: The role of accessibility experiences and (mis)attributions. *Journal of Experimental Social Psychology*, 39(3), 287-295.
- Sanna, L. J. i Schwarz, N. (2006). Metacognitive Experiences and Human Judgment. *Current Directions in Psychological Science*, 15(4), 172-176.
- Sanna, L. J. i Schwarz, N. (2007). Metacognitive Experiences and Hindsight Bias: It's Not Just the Thought (Content) That Counts! *Social Cognition*, 25(1), 185-202.

- Sanna, L. J., Schwarz, N. i Stocker, S. L. (2002). When debiasing backfires: Accessible content and accessibility experiences in debiasing hindsight. *Journal of Experimental Psychology: Learning, Memory, and Cognition*, 28(3), 497–502.
- Schwarz, S. i Stahlberg, D. (2003). Strength of hindsight bias as a consequence of meta-cognitions. *Memory*, 11(4-5), 395–410.
- Smuts, B. (1992). Male aggression against women. *Human Nature*, 3(1), 1-44.
- Stahlberg, D. i Schwarz, S. (1999). *Would i have known it all along if i would hate to know it? The hindsight bias in situations of high and low self esteem relevance* (No. 99-34). Sonderforschungsbereich 504, Universität Mannheim & Sonderforschungsbereich 504, University of Mannheim.
- Suarez, E. i Gadalla, T. M. (2010). Stop Blaming the Victim: A Meta-Analysis on Rape Myths. *Journal of Interpersonal Violence*, 25(11), 2010–2035.
- Verplanken, B. i Pieters, R. G. (1988). Individual differences in reverse hindsight bias: I never thought something like Chernobyl would happen. Did I?. *Journal of Behavioral Decision Making*, 1(3), 131-147.
- Ward, C. (1988). The Attitudes toward Rape Victims Scale: Construction, validation and cross-cultural applicability. *Psychology of Women Quarterly*, 12, 127-146.
- Wood, G. (1978). The knew-it-all-along effect. *Journal of Experimental Psychology: Human Perception and Performance*, 4(2), 345.

8. PRILOZI

Prilog 1. Korištena priča

Marina je odlična studentica i dobro se namučila da očisti sve predmete iz prvog semestra. Činilo joj se kako je sada savršeno vrijeme da se počasti izlaskom s prijateljicama. Iako njihova druženja obično počinju i završavaju u stanu, ovog puta su ipak otišle u klub kako bi se isplesale. Marina nije neki ljubitelj alkohola i uvijek pazi da se ponaša odgovorno, ali je smatrala da joj večeras treba nešto dodatno za opuštanje i hrabrost za plesni podij. Oko 4h je jedna od Marininih prijateljica predložila da se upute kući jer je jako umorna i loše se osjeća. Cure su izašle ispred kluba i svaka je, uključujući Marinu, nazvala sebi taxi. Svim curama je prijevoz došao kroz nekoliko minuta, a i Marinin je trebao stići svaki tren. No, nakon skoro 10 minuta čekanja, vozač je otkazao njenu vožnju. Zvala je ponovno, ali nikako nije uspijevala doći do dostupnih vozača. Dok je tako stajala sama pred vratima kluba, iz njega je izašao dečko kojeg je par puta vidjela po kampusu. Pitao ju je je li sve u redu i treba li joj prijevoz do kuće. Svjesna da neće tako brzo pronaći taxi, nakon kratkog razmišljanja je prihvatila ponudu. Marina je ušla u auto i objasnila mladiću gdje živi.

Dodatak za skupinu A: Nakon par minuta vožnje mu je rekla da joj se čini kako je pogriješio skretanje, na što je on odgovorio da zna kraći put. Uskoro je auto počelo usporavati, a Marina je shvatila da se ni približno ne nalaze u njenom kvartu te je počela paničariti i negodovati. Mladić je zaustavio auto u nekoj uličici, udario ju u lice, pritisnuo za sjedalo i silovao je.

Dodatak za skupinu B: Putem su razgovarali o faksu i ispitima kojih su se napokon riješili. Taman kad su se raspričali, Marina je shvatila da se približavaju njenom stanu i uputila ga gdje da joj stane. Zahvalila se mladiću na prijevozu, na što je on odgovorio da se nada kako će se sresti na faksu.